

ՈՐՈՒՆ ՈՐՔԵՊԻՍԿՈՍ ԱՅՏՆԵՐՆ

Վենետիկի Մխիթարեանների ծանր կորուստից չեռոյ՝ նրանց եղբայրակիցներն էլ, Վիննայի Մխիթարեանները նոյնպիսի ծանր կորուստ ունեցան: Յուլիսի 9-ին (ն. տոմ. 21-ին) վախճանուեց Վեննայի Մխիթարեանների արքահայր Արսէն արքեպիսկոպոս Այտնեանը 78-ամեայ հասակում:

Նրա կենսագրութեան և արդիւնաւոր գործունէութեան մասին լիովին տեղեկութիւններ կարելի է գտնել Հ. Գ. Մէնէվիշեանի «Կենսագրական Ակնարկի» մէջ (Վիննա, 1895), պ. Ա. Սարուխանեանի «Հ Արսէն վ. Այտնեան» վերնագրով փշոգութիւնների մէջ, որանք տրւեցին «Մշակում» (1902. №№, 201, 205, 207, 211): Մենք այստեղ համառօտ կերպով կարճանագրենք Այտնեանի գործունէութեան մի-երկու կէտը միայն, որոնցով նա ծառայութիւն է մատուցել հայ ազգագրութեան:

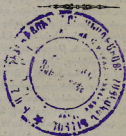
Այտնեանը հաջոց մէջ առաջին գիտնական—լեզուագէտն եղաւ, լայն և ժամանակակից մտքով՝ ուղիղ հայեցքով լեզուի վրայ: Նրա գիտական գործունէութիւնը հանգիպեց այն միջոցին, երբ մեր նոր գլխիւն լեզուի հարցը անցողական դրութեան մէջ էր. երբ հայ բանասէր՝ երբ, բաժանուած գրաբարական և աշխարհաբարեան կուսակցութիւնների՝ պայքար էին մղում, մինը՝ պաշտպանելով դրսւորը իբրև գրականութեան մէջ գործածելի լեզու, իսկ միւսը՝ աշխարհաբար: Աշխարհաբարը դատը տարել էր—գործնական կերպով. կեանքը, բնագոյն արդէն վճռել էին հարցը՝ յօգուտ աշխարհաբարի, բայց թէօրիական պատճառներով չէր, և աշխարհաբարականները լուրջեմեմ պէտք է տանէին այն արհամարհանքը, որ գրաբարեանները արտայայտում էին աշխարհաբարի դէմ՝ իբրև հայերէնի խորթ գաւկի. իբրև աշխատում, գոեհիկ, աղքատ, նորահար—բարբառի դէմ, որին համարձակում էին դնել հարապատ, բնիկ, ճոխ գրաբարի տեղ: Սա միջոցին էր որ հանդէս եկաւ Այտնեանը այս թէօրիական վէճի մէջ իւր հեղինակօր խօսքին ասելու: Նա գիտնական—լեզուագէտ էր. նա գիտէր, որ լեզուի մէջ չկայ բնիկ և աղճատում, չկայ հարապատ և

խորթ. այլ լեզուն մշտական փոփոխութիւններն ենթարկուող մի օր-
գանիցմ է. աշխարհաբարը ոչ այլ ինչ է՝ եթէ ոչ նույնքան բնիկ
հարապատ հայերէն՝ որչափ գրաբարը, միայն ենթարկուած երկար
դարերի անխուսափելի և փոխելի աշին—կազմալուծութեան և կազմակեր-
պութեան: Նա գիտէր, որ աշխարհաբար լեզուն մի բացառիկ երևոյթ
չէ հայերի մէջ, այլ կայ—և չէ կարող չլինել—ուրիշ ազգերի մէջ էլ.
որ չունարէնն էլ, լատիններէնն էլ, պաւստներէնն էլ և այլն ունին
խրաքանչիւրը իւր աշխարհաբարը, նոյն իսկ մի քանի աշխարհաբար-
ներու Այս հիմնական հայեացքները նա մեծ հմտութեամբ բացատրեց
իւր հոշակաւոր «Քննական քննականութեան» ընդարձակ ներածու-
թեան մէջ և այնուհետև դրեց աշխարհաբարի մանրամասն, բարե-
խղճութեամբ ուսումնասիրուած քերականութիւնը, որի մէջ շատ չա-
նայս ինկատ են առնուած նոյն իսկ դասական բարբառները, այս
ամենակենդանի, ամենակենսունակ լեզուները, որոնք սակայն այն
ժամանակ դեռ ենթարկուած էին կատարեալ անուշադրութեան:—
Այսինքն այս գործը, որ տպուեց 1866-ին,—հեղինակաւոր գրաբա-
րագէտի գիտական մի գործ, որ պաշտպանուած էր աշխարհաբարի
դատը ամեն տեսակէտից—վերջ դրեց գրաբարեան—աշխարհաբա-
րեան վէճերին. աշխարհաբարը թէօրիապէս էլ տարաւ չաղթանակը
իրբե գործածելի լեզու.—Մինչև այսօր էլ նրա «Քննական քերական-
ութիւնը» մնում է իբրև պատկառելի գիտական գործ. ոչ նրա նը-
ման հետազոտութիւն աշխարհաբարի մասին և ոչ նրա աշխարհաբա-
րի քերականութեան մօտեցող աշխատութիւն՝ չենք ունեցել:

Բայց Այսինքն այնու ամենայնիւ աշխարհաբարեան չէր՝ նեղ
մտքով. ինչպէս որ նա իրբև լեզուագէտ հանաչեց աշխարհաբարի
ինչութիւնն ու նշանակութիւնը՝ նոյնքան ճանաչուած էր և գրաբարի նը-
շանակութիւնը, թէ ըստ ինքեան և թէ աշխարհաբարի համար: Նա
որոշեց երկու լեզուների սահմանները, իւրաքանչիւրի տեղը և իւր
ուսուցանելը: Գրաբարի համար էլ նա նոյնպէս մի գեղեցիկ քերական-
ութիւն աշխատասիրեց (Չալիսեանի քերականութիւնը հիմնովին
վերամշակելով), որ եթէ աղմուկ չհանեց՝ պատճառն այն էր, որ ներ-
կայանում էր համեստ ձեռնարկի կերպարանքով և չէր նուիրուած
տաք վէճի առարկայ մի հարցի լուսաբանութեան: Բայց որչափ որ
Բագրատունու. շէ պէտս դարդացելոց քերականութիւնը՝ հոշակաւոր
է իբրև շտեմարան գրաբարի (և ոչ միայն գրաբարի) լեզուային ձևե-
րին, նոյնչափ Այսինքնի այս քերականութիւնը նշանաւոր է՝ բուն
հարապատ գրաբարի կանոնները ճիշդ հաղորդելով: Գրաբարի վերա-
բերութեամբ էլ նա խիստ պահանջող էր. աւելի խստապահանջ՝ քան
թուեց գրաբարեանները:

Այտնեանը մեծ ծառայութիւն մատուցեց հայ ազգազրութեան նաև նրանով, որ հիմնեց «Հանդէս ամսօրեայ» պիտական ամսաթերթը: Սա անընդհատ շարունակում է առանձնից տարի և տարի է բաշմաթիւ ինքնուրոյն և թարգմանական ուսումնասիրութիւններ՝ ազգազրութեան զանազան նիւղերի, վերաբերեալ, մատենադրական, հին և նոր լեզուալի, գաւառարայրառներ, տեղազրութիւններ, առածներ և այլն: Յանկաւք, որ վիեննայի Միթիւայեան միաբանութիւնը նախկին ու շաղրութեամբ շարունակէ «Հանդէս» հրատարակութիւնը, որ անպայման օգտակար լինելով իրեն մասնագիտական պարբերութիւններէ՝ միևնոյն ժամանակ կենդանի չուշարժան է ամուսնայի հիմնադրի, Հ. Սրսէն վ. Սլանեանի համար:

ՈՅ. ՄԱԼԻԱՆՍԿԻ

Խմբագիր՝ Ծրուանդ Լալայեան